

SAKSBEHANDLER
Ingrid Melgård

VÅR REF.
22/01520-21

DERES REF.

VÅR DATO
24.11.2022

DERES DATO

postmottak@ra.no
www.riksantikvaren.no

Se mottakerliste

Deportasjonsmonumentet «Sted for erindring» på Akershusstranda – Gnr./bnr. 207/414 og 207/425 , Oslo kommune – Vedtak om fredning

Vi viser til tidligere utsendt forslag om fredning for deportasjonsmonumentet datert 13. juni 2022. Forslaget har vært på høring hos berørte parter og offentlig ettersyn. På grunnlag av dette fatter Riksantikvaren følgende vedtak:

Antony Gormley: Site of Remembrance /Sted for erindring, 2000. ©Antony Gormley / KORO

VEDTAK:

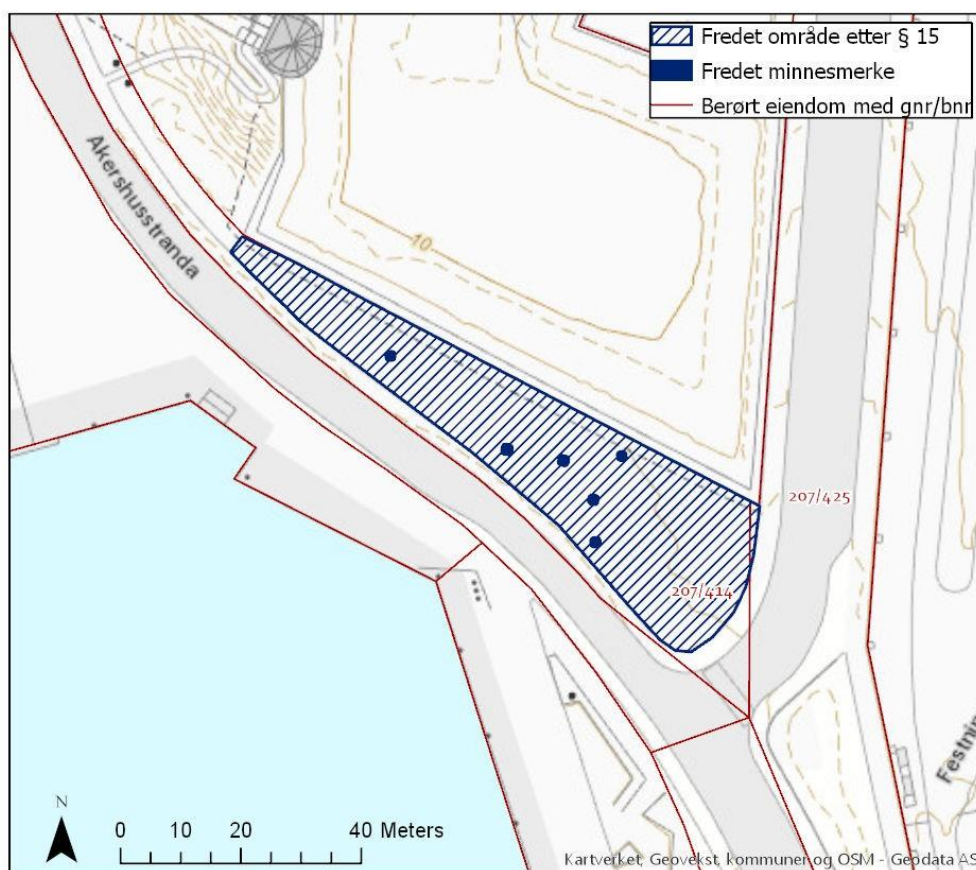
Med hjemmel i lov om kulturminner av 9. juni 1978 nr. 50 § 15, freder Riksantikvaren deportasjonsmonumentet «Sted for erindring» (skulpturalt kunstverk utført av Antony Gormley), kulturminneID 287222, på Akershusstranda, deler av gnr./bnr. 207/414 og 207/425 i Oslo kommune.

Omfanget av fredningen

Fredningen etter kulturminneloven § 15 omfatter deportasjonsmonumentet, som består av åtte stoler på sokler, utført i metall. Stolene er fast plassert ut over et større område.

Fredningen omfatter minnesmerkets utforming, materialbruk og overflatebehandling.

Fredningen omfatter også grøntarealet som strekker seg fra festningsmuren til fortauet, inkludert trærne som står innenfor anlegget (alm og hestekastanje). Fredningen etter kulturminneloven § 15 omfatter plassen som er avmerket på kartet nedenfor.

Formålet med fredningen

Formålet med fredningen er å bevare deportasjonsmonumentet som et kulturhistorisk viktig minnesmerke til minne om de norske jødene som ble deportert høsten/vinteren 1942-43 og drept i konsentrasjonsleirer på kontinentet.

Fredningen skal sikre kunstverket med de åtte seteløse stolene på sokler, stolenes innbyrdes sammenheng samt kulturhistoriske verdier knyttet til anlegget som helhet.

Formålet med fredningen av deportasjonsmonumentet å sikre kunstverkets utforming, utseende og materialbruk.

Formålet med fredningen av grøntanlegget er å ivareta minnesmerkets kunstrom. Fredningen skal sikre trærne innenfor anlegget som del av den kunstneriske utformingen.

Fredningsbestemmelser

Fredningsbestemmelsene er utformet i samsvar med fredningens formål og gjelder i tillegg til kulturminnelovens bestemmelser om vedtaksfredete kulturminner fra nyere tid.

Kulturminne fredet etter kulturminneloven § 15

1. Det er ikke tillatt å endre, rive, skade eller flytte minnesmerket.
2. Det er ikke tillatt å skifte ut materialer, forandre overflater eller utføre annet arbeid ut over vanlig vedlikehold på minnesmerket.
3. Alt vedlikehold og all istandsetting skal skje med materialer og metoder som er i tråd med kunstverkets egenart og på en måte som ikke reduserer de kunstneriske og kulturhistoriske verdiene.
4. Utover ordinær skjøtsel er det ikke tillatt å gjøre endringer i grøntanlegget. Det er ikke tillatt å fjerne trær, med unntak av selvsådd hestekastanje. Når det blir nødvendig å fornye trær, skal samme type benyttes så langt som mulig og plantes i samme punkt. Trær som må felles på grunn av sykdom eller skade, skal erstattes med så store trær som mulig.
5. Fredningen skal ikke være til hinder for formidling av minnesmerket. Innenfor det fredete anlegget kan formidling av deportasjonsmonumentet tillates. Når skilt skal skiftes ut skal forslag til ny type skilt sendes til kulturmiljøforvaltningen for godkjenning i forkant av tiltaket.
6. Innenfor det fredete anlegget står det på fredningstidspunktet også andre elementer som lysmaster, lyskastere og veiskilt. Disse elementene kan opprettholdes som de står, eventuelt skiftes ut etter søknad, eller fjernes. Forslag til endringer skal sendes til kulturmiljøforvaltningen for godkjenning i forkant av tiltaket.
7. Fredningen skal ikke være til hinder for at stedet fortsatt skal kunne brukes til ulike minnesmarkeringer. Temporære installasjoner i forbindelse med minnesmarkeringer kan settes opp uten dispensasjonssøknad, under forutsetning at installasjonene og/eller riggingen av disse ikke kan føre til skade på minnesmerket eller det fredete anlegget.
8. Fredningen skal ikke være til hinder for vedlikehold av festningsmuren til Akershus festning. Rigging og drift under vedlikeholdsarbeidet skal skje på en så skånsom måte som mulig. De installasjoner som er nødvendige plasseres utenfor det fredete anlegget så langt det er mulig.

Følger av fredningen

Lovhenvvisning

Når det gjelder behandlingen av fredete kulturminner, vises det til kulturminneloven §§ 15a, 16, 17 og 18, samt ovennevnte fredningsbestemmelser.

Arbeider som krever tillatelse etter plan- og bygningsloven, må i tillegg forelegges kommunale myndigheter. Det gjøres oppmerksom på at tillatelser etter kulturminneloven må foreligge før arbeider i tråd med plan- og bygningsloven kan settes i verk.

Vedlikehold

Det er eier som har ansvar for det løpende vedlikeholdet av fredete kulturminner og skjøtsel av grøntanlegg. Arbeidene skal så langt som mulig skje i samsvar med opprinnelig utførelse, teknikk og materialbruk og for øvrig i samsvar med fredningsbestemmelsene.

For mer informasjon om forvaltning, vedlikehold og skjøtsel av fredete kulturminner og områder, vises til Riksantikvarens informasjonsblader.

Dispensasjon

Fredningen medfører at det må søkes om tillatelse/dispensasjon til å sette i gang alle typer tiltak som går ut over vanlig vedlikehold, jf. kulturminneloven § 15a. Søknad om tillatelse skal sendes Byantikvaren i Oslo som avgjør om tiltaket kan iverksettes, evt. på visse vilkår. Oppstår det tvil om hva som anses som vanlig vedlikehold, skal Byantikvaren i Oslo likeledes kontaktes.

Kunstverket og åndsverksloven

Minnesmerket blir gjennom fredning sikret gjennom kulturminneloven, men minnesmerket som kunstverk er samtidig ivaretatt gjennom åndsverksloven. Kunstnerens rettigheter til å bli navngitt og kunstnerens rett til å ikke få verket sitt fremført på en krenkende måte, er ufravikelige etter åndsverkloven.

Eventuelle endringer som medfører endringer på selve kunstverket eller kunstnerens intensjoner for verket, må i dette tilfellet i tillegg forhåndsgodkjennes av kunstneren Antony Gormley via KORO som er hans representant i Norge.

Økonomisk tilskudd

Private eiere har anledning til å søke tilskudd. Vi viser til informasjon om tilskudd på våre nettsider. Byantikvaren i Oslo kan gi opplysninger om frist for innsendelse av og krav til søknad.

Kort karakteristikk av kulturminnet

Minnesmerket *Site of Remembrance/Sted for erindring* er et minnesmerke over norske jøder som ble deportert i 1942/1943. I alt 773 jøder ble deportert til dødsleiren Auschwitz. Bare 35 personer overlevde. Den første deportasjonen skjedde 20. november 1942, da 21 personer ble deportert med «Monte Rosa». De fleste ble deportert 26. november 1942, da 529 personer ble deportert med «Donau». Samme dag ble i tillegg 26 personer ble deportert med lasteskipet «Monte Rosa». Ytterligere 158 ble deportert. 25. februar 1943 med skipet «Gotenland».

Minnesmerket er plassert ved Akershuskaia, utenfor festningsmuren til Akershus festning. Det består av åtte seteløse stoler som står spredt utover på en gressplen og vendt ut mot havet og kaia. Stolene er utført i stål og står stilt opp både i par og enkeltvis.

Kunstverket er utført av den britiske skulptøren Antony Gormley (1950) på oppdrag fra den norske stat. Minnesmerket ble avduket 25. oktober 2000.

For nærmere beskrivelse av kulturminnet vises det til vedlagt dokumentasjon.

Vurdering av kulturminnet. Begrunnelse for fredningsvedtaket.

Deportasjonsmonumentet er det nasjonale minnesmerket som representerer historien om de mange norske jødene som ble deportert og drept under andre verdenskrig. Minnesmerket har en kulturhistorisk verdi i form av at det knytter seg viktige historiske minner til dette.

Deportasjonsmonumentet er utført med kunstnerisk verdi, av en internasjonal anerkjent kunstner. Den utformingen kunstverket er gitt, i form av kopier av spisestuestoler som var vanlige i hjemmene på 1940-tallet, er med på å skape en nærhet til de menneskene som ble offer for Holocaust. At stolene står uten seter gir en visuell forsterkning av den grusomme skjebnen til en stor del av de som ble deportert og drept.

Minnesmerket ligger ikke på det eksakte stedet hvor skipene lå til kai, men det har likevel stor opplevelsverdi der det står vendt ut mot fjorden, med utsyn mot leia der Donau seilte forbi.

Elementene som fjorden, trærne og festningsmuren er brukt av Gormley som del av det kunstneriske uttrykket.

Minnesmerket er et viktig fysisk symbol på deportasjonen av den jødiske befolkningen i Norge. Minnesmerket har sterke referanser til både verdenshistorien og nasjonal historie. Det er også historien om overgrep utført av nordmenn mot en minoritet. Minnesmerket er en del av samfunnets og statens oppgjør med egen historie og beklagelse overfor den jødiske befolkningen.

Navnet «Et sted for erindring» viser til at dette er et sted for å minnes de menneskene som ble deportert, men også den urett som ble begått mot en gruppe mennesker under andre verdenskrig.

Med fredningen av minnesmerket, sammen med andre kulturminner knyttet til jødisk liv og virke, kan vi bidra til å løfte frem vår felles og mangfoldige kulturhistorie.

Kulturminnet er også en representant for den jødiske minoritetens minnekultur. Det har en særlig betydning for en nasjonal minoritet, og er særskilt meldt inn som aktuelt for fredning av representanter for den jødiske minoriteten. Riksantikvaren freder normalt ikke minnesmerker. I dette tilfellet er det likevel gjort et unntak da den jødiske minoriteten har spilt inn at minnesmerker oppleves som viktige kulturminner for deres del.

Kulturminnelovens formålsparagraf sier at kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Man kan frede kulturminner etter kulturminneloven dersom de har nasjonal verdi, samt er av arkitektonisk og/eller kulturhistorisk verdi. Kulturminneloven § 15 åpner for fredning av offentlige minnesmerker og andre steder som viktige historiske minner knytter seg til. Fredningen kan også omfatte naturelementer når de bidrar til helheten anlegget.

Ifølge Riksantikvarens fredningsstrategi for kulturminneforvaltningen er kulturminner knyttet til temaet *Kulturminner etter de nasjonale minoritetene* et av de ti temaene som skal prioriteres for fredning. Deportasjonsmonumentet er knyttet til den jødiske minoriteten. Minnesmerket kan også knyttes til temaet *Forsvars- og krigshistorie*, undertema andre verdenskrig.

Norge har ratifisert FARO-konvensjonen, som er Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter og Minoritetsspråkpakten har ved det forpliktet seg til konvensjonene som legger rammene og grunnlaget for Norges arbeid med nasjonale minoriteter. Minoritetenes rettigheter og samfunnets plikter er også sikret i lovverket for eksempel gjennom menneskerettsloven.

Tilstand og økonomiske konsekvenser av fredning

Det er ikke gjennomført en tilstandsvurdering for deportasjonsmonumentet. Kunstverket er utført i stål og trenger lite vedlikehold. Tilstanden til trærne innenfor fredningsarealet er ikke undersøkt.

Ut ifra en samlet vurdering regner ikke Riksantikvaren med at det vil innebære vesentlige økonomiske merkostnader for staten å gjennomføre fredning av deportasjonsmonumentet.

Riksantikvarens myndighet

Det følger av kulturminneloven § 15 jf. § 22 at departementet kan frede byggverk og anlegg, eller deler av dem, av kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi. Myndighet til å fatte vedtak om fredning er delegert fra Klima- og miljødepartementet til Riksantikvaren jf. forskrift 15. februar 2019 nr. 127 om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven § 2 (4).

Lokalisering og eiendomsforhold. Reguleringsmessig status

Deportasjonsmonumentet ligger på Akershusstranda, ved krysset Akershusstranda og Kongens gate. Det ca. 1,5 mål store området ligger rett sør for Prins Carls bastion på Akershus festning. Deportasjonsmonumentet eies av staten ved Kultur- og likestillingsdepartementet og forvaltes av KORO. Oslo Havn er grunneier av eiendommen 207/414.

Fredningen berører en liten del av 207/425 i øst. Eiendommen eies av Oslo kommune, med Eiendoms- og byfornyelsesteten som kontaktinstans.

Reguleringsmessig status

I kommuneplan 2015 *Oslo mot 2030 – Smart, trygg og grønn* vedtatt av Oslo bystyre 23.09.2015 er det fredete kulturmiljøet avsatt delvis til grøntstruktur eksisterende og delvis til eksisterende havn. I kommuneplanen er traseen for fjordtrikk vist som ikke-juridisk linje (som krever nærmere utredning) langs Akershusstranda. Deportasjonsmonumentet ligger på område med hensynssone for krav om felles planlegging, H-810-2; andre sikringssoner H 190-1, -2 og -3 (restriksjoner for anlegg i grunnen); og hensynssone hvor det kan være fare for stormflo (H320_1). Det ligger også innenfor område med nasjonale kulturminneinteresser.

Det fredete kulturmiljøet ligger innenfor områdeavgrensningen for indre Oslo, samt sentrumsområdet, i *Kommunedelplan for torg og møteplasser* KDP-17, vedtatt av Bystyret 22. april 2009.

Minnesmerket ligger innenfor området i den pågående saken for *Områderegulering Akersneset* 201700574.

Området er i *Reguleringsplan med reguleringsbestemmelser for Akershusstranda og Rådhusplassen, justert alternativ 2* S-4087, delvis avsatt til spesialområde bevaring (parkbelte) og delvis til off. trafikkområder – havn. Reguleringsplan ble vedtatt av Miljøverndepartementet 27.04.2004.

Deportasjonsmonumentet ligger innenfor området for Fjordbyplanen. Oslo bystyre vedtok Fjordbyplanen, 200504456, 27. Februar 2008. Den gir politiske føringer og prinsipper fra Oslo kommune for videre planarbeid i Fjordbyen som helhet og for kommende reguleringsplaner for delområder

Generelle retningslinjer for skilt- og reklame i Oslo gjelder for hele Oslo. Se retningslinjenes punkt 6.1-6.28 i Skilt- reklameplanen for Oslo.

Fjordtrikken

I et møte med Byantikvaren ble Riksantikvaren gjort oppmerksom på at en mulig trasé for en ny rute øst-vest, Fjordtrikken, var lagt over Akershusstranda og som mulig kunne fått konsekvenser for fredningssaken. I mai 2020 utarbeidet Multiconsult en rapport for Ruter, *Videreutvikling av trikkenettet i Oslo*, der Fjordtrikken øst ble plassert i kategori 3: «Tiltak som anbefales avventet». Det vises til flere årsaker til at traseen blir vurdert som lite aktuell. Ruter bekreftet i

kontakt med Riksantikvaren i august 2022 at trikketraseen langs Akershusstranda fortsatt anses som lite aktuell.

Navnsetting av plassen

Oslo kommune arbeider for tiden med forslag til navnsetting av plassen som deportasjonsmonumentet står på. Kulturetaten har foreslått at plassen gis navnet 26. november-plassen.

Riksantikvaren er positiv til at plassen får et navn som bidra til økt fokus og bevissthet rundt historien om deportasjonen av jødene under andre verdenskrig og minnesmerket over disse grufulle hendelsene især.

Forholdet til fredningen av Akershus festning og området rundt festningen

Akershus festning ble fredet 17. desember 2014 i forskrift om fredning av Akershus festning, Oslo kommune (FOR-2014-12-17-1696). Festningsmuren som danner bakveggen i kunstrommet til deportasjonsmonumentet, er fredet som del av denne forskriften.

Byantikvaren i Oslo startet i 2017 fredningssak etter kulturminneloven § 19 for forterrenget til Akershus festning (brev 20.12.2017, ref. 201701616-1). Dette omfatter blant annet området ved Akershuskaia og minnesmerket. Formålet med områdefredningen er blant annet å sikre festningens forterreng for å sikre opplevelsen av festningen i sitt opprinnelige miljø. Områdefredningen er fortsatt under behandling.

For fremtidig ivaretagelse av deportasjonsmonumentets kunstrom og minnesmerkets kontakt med, og utsyn til fjorden, må fredningen av deportasjonsmonumentet og fredningen av forterrenget til Akershus festning ses i sammenheng. Riksantikvaren er i dialog med Byantikvaren om hvordan den varslede områdefredningen kan sikre både opplevelsen av festningen og deportasjonsmonumentet.

Forholdet til naturmangfoldloven

Når kulturmiljøforvaltningen fatter vedtak, skal det samtidig gjøres en vurdering av om dette har innvirkning på naturmangfoldet. Dette følger av lov 19. juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven). Lovens §§ 8-12 legges til grunn for vurderingen, jf. § 7.

Det er gjort søk i Artsdatabankens *Artskart* og Miljødirektoratets *Naturbase* for å fremskaffe nødvendig kunnskap for beslutningsgrunnlaget. Søket gjaldt sårbare og truede arter.

Det er ikke registrert sårbare eller truede arter i området som inngår i fredningen.

Bakgrunn for fredningen

I forbindelse med Riksantikvarens satsing på kulturminner etter våre nasjonale minoriteter, er et utvalg kulturmiljøer etter jødene historie i Norge valgt ut for fredning. Bakgrunnen for denne nasjonale satsingen er en kartlegging av fredete kulturminner i Norge fra 2011, hvor det ble avdekket at svært få kulturminner knyttet til nasjonale minoriteter var representert på fredningslisten. Kulturminnene som velges ut til fredning skal være representative for jødisk liv og historie i Norge og bidra til å ivareta jødisk historie i en europeisk sammenheng. Arbeidet er forankret i de europeiske rammekonvensjonene om vern av nasjonale minoriteter av 1993, St. Meld 16 (2004-2005), Meld. St. 35 (2011-2012) og Meld. St 16 (2019-2020).

Dialog, involvering og eiermedvirkning

Representanter fra minoriteten har deltatt aktivt i en referansegruppe som sammen med sentrale kompetansemiljøer og kulturmiljøforvaltningen har kartlagt kulturminner som

sammen viser bredden og mangfoldet i jødisk liv og historie i Norge. Basert på disse innspillene, har Riksantikvaren valgt ut enkelte kulturminner for fredning.

I fredningsprosessen til deportasjonsmonumentet har Riksantikvaren holdt møter med Kultur- og likestillings-departementet, KORO, Oslo Havn og Byantikvaren i Oslo. Involvering av kunstneren Antony Gormley er ivaretatt gjennom KORO.

Skjøtsels-/ forvaltningsplan

Riksantikvaren anbefaler at eier/forvalter det utarbeider forvaltningsplan og skjøtselsplan. En forvaltningsplan beskriver prosedyrer og rutiner for drift, vedlikehold og gjennomføring av tiltak i forbindelse med rehabilitering og endring av byggverk eller anlegg. Den skal være basert på langsiktighet og ha et helhetssyn. Forvaltningsplanene skal være et praktisk styringsdokument i den daglige forvaltningen. Skjøtselsplanen beskriver prosedyrer og drift for regelmessige vedlikeholdstiltak, for eksempel vegetasjonspleie, for å ivareta et kulturminne.

Sikring av deportasjonsmonumentets samspill med omgivelsene

Deportasjonsmonumentet er et nasjonalt minnesmerke over de norske jødene som ble deportert. Monumentets utforming er ikke avgrenset til de åtte stolene. Plasseringen av monumentet og samhandlingen med blant annet festningsmuren, trærne og kontakten med sjøen, er en del av kunstnerens intensjoner.

For å bevare virkningen av minnesmerket i miljøet, vil det bli fredet et område rundt det fredete anlegget. Områdefredningen for deportasjonsmonumentet vil bli koblet sammen med den varslede områdefredningen for forterrenget til Akershus festning.

Kunstverkets siktlinjer (innsyn til/utsikt fra), samspillet og kontakten mellom minnesmerket og sjøen og at minnesmerket har verdig plassering, er forhold som en områdefredning kan ivareta. Riksantikvaren kan ikke foregripe noe i den kommende områdefredningen, men vi vil være i dialog med Byantikvaren og bringe videre de vurderinger vi har gjort og innspill som er kommet inn.

KORO har også fått utarbeidet en rapport som redegjør for kunstverkets siktlinjer og kunstrom. (*Minnested for deporterte norske jøder. Ivaretagelse av verk og siktlinjer, KORO. MMW arkitekter, 16.03.2020.*)

Redegjørelse for saksgang og innkomne bemerkninger

Melding om oppstart av fredning

Melding om oppstart av fredning ble, i samsvar med kulturminneloven § 22 nr.1 meddelt eieren, kommunen og andre berørte i brev av 1. april 2022. Samtidig ble dette kunngjort i Aftenposten (5. april og 7. april) og elektronisk i Avisa Oslo (7.–9. april).

Til melding om oppstart kom det inn fem –5– høringsinnspill. Disse er gjengitt og kommentert nedenfor.

Kultur- og likestillingsdepartementet stiller seg positive til at det settes i gang fredningssak for minnesmerket.

KORO stiller seg positive til fredningssaken og uttaler seg om de kunstfaglige og forvaltningsmessige konsekvensene fredningen kan medføre. KORO viser til at en viktig del av forvaltningen handler om å tilrettelegge for at hvert enkelt besøk til minnstedet blir verdig, uten unødvendige forstyrrelser. KORO peker på at normal havneaktivitet ikke bør anses for å være i konflikt med minnstedet, men viser til to hovedutfordringer i området: De ønsker at

fredningsvedtaket kan virke regulerende på støyende eller på andre måter dominerende aktiviteter i umiddelbar nærhet til minnesteedet, som snøsmelteanlegg på lekter med tilhørende omfattende lastebiltransport over lengre perioder. Den andre utfordringen de viser til er faste eller temporære installasjoner som bryter siktlinjene mellom verket og sjøen. KORO har fått utarbeidet en rapport fra MMW arkitekter som viser hvilke siktlinjer som må ivaretas på stedet. KORO ber om at rapporten tas inn som en del av underlagsmaterialet for fredningsprosessen og at siktlinjene sikres og opprettholdes gjennom fredningsvedtaket. De mener videre det bør utvises stor forsiktighet med å utplassere andre minnesteed/monumenter i området. KORO ønsker en annen formidlingsløsning enn dagens informasjonsskilt på betongsokkelen og ønsker å ha dialog om dette parallelt med fredningsprosessen. KORO har den direkte kontakten med kunstneren som en del av sitt forvaltningsansvar og har orientert Gormley om fredningssaken. De forutsetter at fredning ikke endrer de rettighetene kunstneren har til sitt åndsverk etter norsk og internasjonal lovgivning.

Riksantikvarens merknad: Vi takker KORO for gode innspill og merknader til saken. Utfordringene KORO viser til ligger utenfor fredningsområdet for deportasjonsmonumentet og vil således ikke bli behandlet gjennom denne fredningssaken. Det vil derimot bli berørt av områdefredningen som Byantikvaren i Oslo startet i 2017. Kulturmiljøforvaltningen er kjent med at området ved Akershusstranda har mange ulike aktiviteter og at det i områdefredningen blir viktig å lage gode bestemmelser som vil sørge for en god ivaretagelse av kulturminneverdiene samtidig som man tar hensyn til aktiviteten ellers i området. Riksantikvaren har i bestemmelsene åpnet opp for at det kan gjøres endringer i skiltingen på stedet. Et slik tiltak vil kreve dispensasjonsbehandling i forkant av tiltaket. Vi er gjerne i dialog om skilting. Fredningen skal ikke medføre endringer for kunstnerens rettigheter til kunstverket.

Oslo Havn KF har ingen merknader til varslet oppstart av fredningssaken. De setter som forutsetning at fredningen av minnesmerket ikke legger begrensninger på Oslo Havns bruk av eget areal på land og i sjø utenfor avgrenset fredningsområde. De ønsker dialog om avgrensning av fredningsområdet og i videre utarbeiding av fredningssaken.

Riksantikvarens merknad: Vi takker for høringssvaret. Områdene som Oslo Havn viser til ligger utenfor fredningsområdet for deportasjonsmonumentet og vil derfor ikke bli behandlet gjennom denne fredningssaken. Det vil derimot bli berørt av områdefredningen som Byantikvaren i Oslo startet i 2017. Kulturmiljøforvaltningen er kjent med at området ved Akershusstranda har mange ulike aktiviteter og at det i områdefredningen blir viktig å lage gode bestemmelser som vil sørge for en god ivaretagelse av kulturminneverdiene samtidig som man tar hensyn til nødvendig aktivitet ellers i området. Oslo Havn og Riksantikvaren hadde møte om fredningen av deportasjonsmonumentet 18. mai, der vi gikk nærmere gjennom problemstillingene og fredningssaken.

Byantikvaren i Oslo ser det som avgjørende at fredningen av et minnesmerke fra vår egen tid er godt forankret lokalt, og ikke minst i jødernes egne organisasjoner. Byantikvaren uttrykker en viss usikkerhet rundt at den varslede fredningen av festningens forterreng har et annet formål enn den varslede fredningen av minnesmerket. Byantikvaren påpeker at det er viktig at det i bestemmelsene tas høyde for at de to fredningene skal virke sammen og forvaltes som en enhet. De ber om videre dialog med Riksantikvaren om dette, slik at fredningsvedtakene sikrer gode rammer for forvaltningen av kulturminnene i fremtiden.

Riksantikvarens merknad: Riksantikvaren takker for gode betraktninger og innspill. Den jødiske minoriteten har selv spilt inn at minnesmerket er et viktig symbol og formidler av jødisk

historie. Vi har hittil i fredningssaken opplevd at forankringen lokalt er god, og at det er en felles forståelse og enighet om at fredning er et riktig virkemiddel for deportasjonsmonumentet. Riksantikvaren er kjent med Byantikvarens bekymringer om hvorvidt fredningen av

deportasjonsmonumentet og områdefredningen i enkelte tilfeller kan virke kompliserende på fremtidig forvaltning. Vi ser fram til å fortsette vår dialog om temaet og er trygge på at vi sammen vil finne løsninger.

Forsvarsbygg har ingen merknader til fredningen utover at de må ha tilgang til festningsmurene for å utføre vedlikeholdsarbeid.

Riksantikvarens merknad: Fredningen vil ikke være til hinder for vedlikeholdsarbeider på festningsmurene. Ved eventuelle arbeider må rigging og arbeider utføres på en måte som ikke skader det fredete minnesmerket.

Høring og offentlig ettersyn av fredningsforslag

Riksantikvaren utformet deretter fredningsforslag, og dette ble i samsvar med kulturminneloven § 22 nr. 2 sendt på høring til berørte parter 13. juni 2022. Samtidig ble det kunngjort i Dagsavisen og i Avisa Oslo (digital annonse), samt i Norsk lysingsblad at fredningsforslaget var lagt ut til offentlig ettersyn, tilgjengelig hos Riksantikvaren og på Riksantikvarens hjemmeside.

Det ble gitt en frist på 10 uker, til 23. august, til å komme med innspill.

Til fredningsforslaget kom det inn syv – 7 – høringsinnspill. Disse er gjengitt og kommentert nedenfor.

KORO ber om at presiseringer knyttet til rettigheter kunstneren har etter åndsverksloven og at fredningen ikke skal være til hinder for skilting og formidling opprettholdes i det endelige vedtaket. *KORO* ber videre om at det tette samspillet mellom verket og omgivelsene, som de frie siktlinjene mot sjøen, eksponeringen for allmennheten, plasseringen på utsiden av festningsmuren etc. blir tydelig adressert i fredningen, da det er en del av verkets kunstneriske konsept. De viser til at de sannsynlige truslene mot verkets integritet og opplevelsesverdi vil oppstå utenfor selve fredningsområdet. De viser til rapporten *Minnested for deponerte norske jøder – ivaretagelse av verk og siktlinjer*, *KORO*, utarbeidet fra MMW arkitekter i 2020, som analyserer og beskriver utfordringene i området. Det rapporten blant annet peker på er viktigheten av bevaring av siktlinjer, redusering av støy og støyproduserende anlegg rundt minnesmerket. *KORO* foreslår at betydningen av samspillet med fjorden og festningsmuren bør komme tydeligere fram i fredningsvedtaket og i fredningsdokumentasjonen, ellers mener de at man risikerer at vedtaket blir lest som en avgrensning av den stedlige konteksten verket er ment å virke i og ikke som et styrket vern av minnstedet.

Riksantikvarens merknader: Da Riksantikvaren startet fredningssak for deportasjonsmonumentet, forelå det allerede en pågående fredningssak for forterrenget til Akershus festning som også berørte det området deportasjonsmonumentet ligger i. Det var grundige vurderinger om Riksantikvaren skulle foreslå fredning av deportasjonsmonumentet med en egen områdefredning for minnesmerket, eller om denne områdefredningen som skal ivareta minnesmerket i omgivelsene skulle kobles sammen med den allerede påbegynte områdefredningen Byantikvaren hadde startet for festningens forterreng. Etter en total vurdering, besluttet Riksantikvaren det siste. Vi ser likevel godt den problemstillingen som *KORO* trekker fram, og har lagt inn et nytt kapittel som tydeliggjør at det til fredningen av deportasjonsmonumentet også kommer en områdefredning som skal ivareta virkningen av monumentet i miljøet.

Det Mosaiske Trossamfund har ytret ønske om bedre merking av minnesmerket. DMT viser til at informasjonen ved minnesmerket ikke er tilstrekkelig, at folk ikke kjenner til hva minnesmerket er, og at minnesmerket dermed ikke får den respekten det fortjener. Dette ble

igjen aktualisert gjennom en hendelse der en stol ble tagget (med anti cruise-budskap) i sommer.

Riksantikvarens merknader: Riksantikvaren mener også det er viktig at deportasjonsmonumentet blir formidlet på en god måte. Det er viktig for å øke forståelsen for de historiene minnesmerket representerer blant de som ferdes i området, men også at det skapes en økt bevissthet om hva dette minnesmerket er, blant allmennheten generelt. Fredningen vil ikke i utgangspunktet være til hinder for fysiske formidlingstiltak ved deportasjonsmonumentet, men det kan stilles krav til for eksempel utforming og plassering. Formidlingstiltakene må heller ikke komme i konflikt med kunstverket og kunstnerens intensjoner for dette. Det er KORO og HL-senteret som er førsteinstans for spørsmål om skilting.

Oslo Havn mener det trengs en nærmere avklaring for hvilke konsekvenser fredningen av deportasjonsmonumentet får for de som grunneier, både økonomisk ansvar, vedlikeholdsansvar for grøntområdet og eventuelt grunneierforholdet i seg selv. De viser til at en oppfølging av grøntanlegget som foreslås fredet vil få økonomiske konsekvenser for Oslo Havn, og at skjøtsel av trær ligger utenfor Oslo Havns ansvarsområde og kompetanse. Oslo Havn oppretter forutsetningen om at fredningen av Deportasjonsmonumentet og den varslede områdefredningen av Akershus festning forterreng ikke legger begrensninger på Oslo Havns bruk av eget areal på land og i sjø utenfor og i nærheten av avgrenset fredningsområde. Oslo Havn håper avslutningsvis at det i løpet av prosessen kan arbeides med tiltak for å bedre synligheten og formidlingen av monumentet.

Riksantikvarens merknader: En fredning vil nødvendigvis medføre noen konsekvenser for eiere og forvaltere av fredete kulturminner. En fredning vil ikke berøre eierforhold. Oslo Havn er som grunneier ansvarlig for vedlikehold av det det fredete grøntanlegget Riksantikvaren har tatt ut bestemmelsen om forvaltningsplan/skjøtelsplan. Vi vil likevel anbefale at slike planer blir utarbeidet, gjerne i samarbeid med de andre aktuelle aktørene her. Forvaltningsplaner/skjøtelsplaner vil være nyttig verktøy i den daglige drift og i en mer langsiktig planlegging. Denne fredningen er avgrenset til å omfatte kunstverket med tilhørende grøntanlegg. Siktlinjer ut fjorden er viktig del av historien og hendelsen monumentet skal markere, samt i kunstnerens intensjon for monumentet. Behov som Oslo Havn har i området må inngå som del av reguleringsplanarbeidet og områdefredningen. Vi forventer en god dialog om hvilke aktiviteter Oslo Havn har behov for og hvordan man kan ivareta ulike interesser på en best mulig måte gjennom de nevnte prosesser. Vedrørende formidling av stedet viser vi til vårt svar til DMT.

Byantikvaren stiller spørsmål til at nyere elementer, som lysmaster, lyskastere, veiskilt og betongsokkel med informasjonsskilt, er unntatt fra fredningen samtidig som de er omfattet av bestemmelsene. De anbefaler å endre bestemmelse nr. 6 fra å være avgrenset til endring av lysmaster til å omhandle nyere infrastruktur generelt (elementer som ikke har med minnesmerket å gjøre). Byantikvaren foreslår videre at punktet om forvaltningsplan og skjøtelsplan tas ut av fredningsbestemmelsene. Dette begrunnes i at det er formulert som en kan-bestemmelse, i og med at man ikke har anledning til å pålegge utarbeiding av forvaltningsplan og Byantikvaren påpeker at det uavhengig av denne bestemmelsen vil være mulighet til å utarbeide forvaltningsplaner. Byantikvaren påpeker at setningen om at kunstneren må forhåndsgodkjenne utforming og plassering av minnesmerket under punktet om «dispensasjon» i kapitlet «Følger av fredningen», vil være i motstrid med formålet med fredningen. Byantikvaren viser også til dialogen som har vært mellom Byantikvaren og Riksantikvaren om hvordan områdefredningen, som opprinnelig ble varslet for å sikre Akershus festning forterreng, også kan sikre deportasjonsmonumentets virkning i landskapet. Byantikvaren skriver at de tar med disse refleksjonene inn i arbeidet med fredningsforslaget for Akershus festning forterreng.

Riksantikvarens merknader: Vi takker for konstruktive og velbegrunnede merknader. Riksantikvaren tar til følge Byantikvarens merknad til nyere installasjoner, og tar teksten ut av omfanget. Det gjøres en justering av bestemmelse nr. 6. Riksantikvaren påpeker at denne endringen ikke vil være skjerpene, i og med at disse elementene står i et fredet areal og at de allerede var omhandlet under fredningsbestemmelsene. Riksantikvaren tar likeledes bestemmelsen om forvaltningsplan til følge og tar ut denne fra bestemmelsene. Kunstverket vil også bli ivaretatt gjennom åndsverksloven. Riksantikvaren vil likevel oppfordre eiere og forvaltere å utarbeide forvaltnings- og skjøtselsplaner for å ivareta det fredete anlegget. Riksantikvaren har også presisert teksten under dispensasjons-punktet. Når det gjelder områdefredningen er Riksantikvaren glad for at Byantikvaren også vil ta hensyn til behovet for en områdefredning for deportasjonsmonumentet i sin behandling av områdefredningen for Akershus festning forterreng.

Eiendoms- og byfornyelsesetaten har ingen merknader til fredningsforslaget.

Plan- og bygningsetaten kjenner ikke til andre minnesmerker som er fredet etter kulturminneloven og oppfatter at fredning av minnesmerker åpner for en ny praksis. De viser til varslet oppstart av områderegulering for Akersneset 30.04.2020, samt KORO sin rapport *Minnested for deponerte norske jøder – ivaretagelse av verk og siktlinjer*, KORO som ble gitt som innspill til områdereguleringen. PBE viser til at arbeidet med områdereguleringen avventer Oslo bystyres behandling av utenriksfergeutredningen. PBE vil gå i dialog med kulturminnemyndighetene når arbeidet tas opp igjen for dialog om ivaretagelse av minnesmerket gjennom planarbeidet.

Riksantikvarens merknader: Riksantikvaren har tidligere fredet enkelte monumenter og minnesmerker, selv om det ikke er særlig stor praksis. I arbeidet med kulturminner knyttet til den jødiske historien har minoriteten selv løftet fram noen minnesmerker som særskilt viktige for dem. Deportasjonsmonumentet er et av få som er lagt fram for fredning. Dette minnesmerket utmerker seg som spesielt viktig for den jødiske minoriteten, i tillegg har det en sentral plass i fortellingen om hvordan storsamfunnet har behandlet minoriteten både før, under og etter krigen. Parallelt med fredningen av Deportasjonsmonumentet fredes minnesmerket «Cissi Klein-statuen» i Trondheim.

Forsvarsbygg har ansvaret for vedlikehold av den fredete festningsmuren til Akershus festning og mener det bør settes inn en egen bestemmelse om at fredningen ikke skal være til hinder for vedlikehold av festningsmuren.

Riksantikvarens merknad: Riksantikvaren imøtekommer merknaden, og setter inn en ny bestemmelse som ivaretar Forsvarsbyggs behov for å kunne gjøre vedlikehold på festningsmurene.

Endringer i fredningsforslaget etter høring

Utover det som allerede er kommentert i behandlingen av høringsinnspillene har Riksantikvaren foretatt mindre justeringer i fredningsbestemmelse nr. 4, som omhandler trærne og eventuell replanting.

Politisk behandling

I henhold til kulturminneloven § 22 nr. 3 skal forslag om fredning legges frem for kommunestyret/bystyret før vedtak om fredning fattes. Fredningsforslaget og innkomne uttalelser ble oversendt kommunen i brev 9. september 2022. Byråd for byutvikling ga i henhold til delegert fullmakt (Byrådets vedtak av 03.07.2001, sak 1360, jf. bystyrets vedtak av 30.05.2001, sak 218) høringsuttalelse på vegne av Oslo kommune. Fredningsforslaget ble behandlet i byrådets sak nr. 26/22 av 31.10.2022. Byråden gav følgende vedtak/høringsuttalelse:

Oslo kommune er positiv til Riksantikvarens satsning på kulturminner knyttet til nasjonale minoriteter, herunder jødisk liv og historie. Minnesmerket «Sted for erindring» representerer historien om de mange norske jødene som ble deportert og drept under andre verdenskrig. Oslo kommune slutter seg til forslaget om fredning av minnesmerket.

Opplysning om klageadgang og tinglysing

Riksantikvarens vedtak om fredning kan påklages til Klima- og miljødepartementet, jf. forvaltningsloven § 28. Eventuell klage stiles til Klima- og miljødepartementet, men sendes Riksantikvaren innen tre uker fra fredningsvedtaket er mottatt, jf. forvaltningsloven § 29.

Fredningsvedtaket vil bli tinglyst av Riksantikvaren i samsvar med kulturminneloven § 22 nr. 5

Vennlig hilsen

Hanna Kosonen Geiran
riksantikvar

Turid Kolstadløkken
avdelingsdirektør

Brevet er elektronisk godkjent uten underskrift

Vedlegg:

Kopi til: Byantikvaren - Oslo, Postboks 2094 Grünerløkka, 0505 OSLO/ Oslo kommune - Plan- og bygningsetaten, Boks 364 Sentrum, 0102 OSLO/ Forsvarsbygg, Postboks 405 Sentrum, 0103 OSLO/ Jødisk Museum i Oslo, Calmeyersgate 15 B, 0183 OSLO/ Oslo kommune, Rådhuset, 0037 OSLO/ HL-senteret - Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter, Postboks 1168 Blindern, 0318 OSLO/ Klima- og miljødepartementet, Postboks 8013 Dep, 0030 OSLO/ Det Jødiske Samfunn i Trondheim, Arkitekt Christies gate 1B, 7012 TRONDHEIM/ Jødisk museum Trondheim

Mottaker	Kontaktperson	Adresse	Post
Det Mosaiske Trossamfund		Bergstien 13	0172 OSLO
Kultur- og likestillingsdepartementet		Postboks 8030 Dep	0030 OSLO
Kunst i offentlige rom KORO		Postboks 6994St. Olavs plass	0130 OSLO
Oslo kommune - Eiendoms- og byfornyelsesetaten		Postboks 491 Sentrum	0105 OSLO
Oslo kommune - Oslo Havn KF		Postboks 230 Sentrum	0103 OSLO